

Враховуючи релігійно-плюральну своєрідність і породжені нею негативні процеси, Українська держава прагне (в контексті демократичних соціально-політичних перетворень) забезпечити свободу совісті, свободу релігії, незалежно від її традиційної чи нетрадиційної іпостасі вияву. Законодавство України в контексті Основного Закону (процес узгодження з принципами якого продовжується) і з урахуванням вимог міжнародних правових документів стосовно свободи совісті не є і не може бути двополюсним у підходах щодо визначення правового статусу релігійних організацій в залежності від їх традиційності чи нетрадиційності, часу заснування, чисельності прихильників. Тут має діяти основоположний принцип свободи релігії — принцип рівності всіх релігійних організацій перед Законом.

Важливим є і те, що в центрі всіх статей законодавства про свободу совісті має бути людина з її невідчужуваним правом на вільний, завізований власною совістю світоглядний вибір, право на віру в Бога, на єднання з ним у прийнятний для неї спосіб — традиційний чи нетрадиційний.

Свобода релігії, правовий статус неорелігійних, як і всіх інших віросповідних напрямів в Україні (незважаючи на значні позитивні зрушення в цій сфері), залишаються метою, на шляху досягнення якої належить ще дуже багато зробити.

ОСВІТНІ ТРАДИЦІЇ МОГИЛЯНСЬКОЇ ДОБИ

С. Головащенко (кафедра філософії та релігієзнавства
НаУКМА)

Освітня реформа була одним з найважливіших вимірів загальної реформи в Київській митрополії. До неї православних спонукала тогочасна соціокультурна ситуація. Традиційна “православна” (греко-слов’янська) освіта зазнала кризи в умовах панування “католицької” (латино-польської) освіти та протестантських культурних впливів. “...Не від чого іншого розмножилося серед людей таке лінивство та відступлення од віри, як найбільше від того, що занепали науки, занепали казання (проповіді. — *Авт.*), а потім настало нищення і уменшення хвали Божої в церкві його, настав голод слухання слова Божого, настало відступлення від віри й закону” (князь К. Острозький).

Найвизначнішими осередками православної церковної й загальної освіти були переважно братські школи: такі як

Львівська, Київська та Луцька. Там були випрацьовані цілісні програми “слов’яно-еллінського” навчання з елементами засвоєння тогочасної латино-польської культури, потрібної в повсякденному ужитку та у здобуванні вищої освіти за кордоном.

Практично з перших років XVII ст. культурно-освітня діяльність у Київській митрополії відбувалася в умовах поступового переміщення культурного центру українства з західних земель до Києва. На те були політичні причини, зокрема союз з козацтвом. Визначальною ж стала діяльність архімандрита Києво-Печерської лаври (з 1599 до 1624 року) Єлисея Плетенецького, який запровадив у Києві постійний книгодрук, залучив до відродження культурних традицій на Київській землі багатьох українських діячів.

З грудня 1627 року архімандритом Києво-Печерської лаври став Петро Могила. На початку 30-х років він створив ще один центр православної освіти, якому судилося славне майбутнє. “Видячи в церкві православної через невмілість духовних пастирів та неосвіченість молоді утрату на душах людських”, “хотячи заблудших від православ’я позискати”, “ані в славу свою, тільки в славу і честь Святої Трійці”, у користь і втіху роду правовірного”, створив Могила лаврську школу, для якої знайшов викладачів - ієромонаха Ісайю Трофимовича та монаха Сильвестра Косова, що мали за плечима освіту у польських єзуїтських колегіях та академіях, чималий досвід викладання — у братських школах Вільни та Львова.

У лаврській школі передбачався новий напрямок освіти — за типом західноєвропейських (та польських) католицьких колегій. Структура навчання наслідувала досвід єзуїтських шкіл. Протягом семи років вивчалася математика, риторика, діалектика, музика, астрономія, історія, містика, теологія. Мовою викладання була латина; вивчалися також грецька, церковнослов’янська, руська (українська). “Прозахідне” спрямування лаврської освіти викликало опозицію консервативних кіл серед православних. Осередком цієї опозиції були київські братчики, що втрачали монополію на православну освіту. За допомогою поміркованих сил серед духовенства та козацтва Могилі вдалося у 1632-1633 роках залагодити конфлікт з братством, заснувавши на Подолі Київську колегію.

Петро Могила, створюючи подібний навчальний заклад і виборюючи його офіційне визнання, відчував, очевидно, кризу традиційної братської освіти — і її недостатній рівень (бо не було вищих шкіл), і однобічну зорієнтованість на

візантійську культуру. Разом з Київською за ініціативою Могили була заснована Колегія у Вінниці (потім перенесена до м. Гош Луцького повіту і названа Гойською). Навіть відступник від православ'я Касіян Сакович визнавав високий рівень закладів, заснованих П.Могилою. “Що ваші училища? — риторично звертався Сакович до уніатів. — Вони нічого не значать не тільки перед латинським, але й перед училищами отця Могили, Київським і Гойським”. Могила пізніше відповідав на це: “Ти згадуєш про школи Київські та Гойські, що там навчають добре, і це ти говориш правду, бо, істинно, в них навчають добре”.

Відповідаючи вимогам часу, але намагаючись зберегти православну традицію, православні школи у XVII столітті пройшли розвиток від жорстокої орієнтації на греко-слов'янську ортодоксію до сприйняття надбань тогочасної європейської освіти, елементів латино-польської культури. Реформа церковної освіти, кульмінацією якої стали колегії, проведена Петром Могилою, виявилася важливим фактором збереження національної, культурної, релігійної ідентичності православного населення тогочасної України. Вже в другій половині XVII — у XVIII ст. виявився її головний наслідок — значно вищий, ніж у Московській державі, рівень освіченості народу.

Освітня діяльність церковних інституцій у Могилянську добу розвинула засади народної освіти — таких її принципів, як демократичність та всестановий характер, єдність навчання та виховання, систематичність організації шкільної справи. Розвиток освіти став чинником вдосконалення катехитичної справи та церковної науки: догматики, богослов'я. Значний внесок було зроблено у філологічну науку — у викладання іноземних мов, слов'янської та живої української мови, у перекладацьку справу. Вищі православні школи збагачували своїх вихованців досить широким на той час колом загальноосвітніх предметів. Це надавало освіті не лише вузькоконфесійного, але й загальногромадського значення. Саме у ті часи закладалися підвалини системи “класичної” гуманітарної освіти на вітчизняному ґрунті.

Правда, і братські школи, і Київська колегія, навіть у 40-і роки, найкращі й найстабільніші, часто відчували нестачу матеріальних засобів та висококваліфікованих викладачів. Незадоволеною залишалася потреба у створенні широкої мережі вищих навчальних закладів. Але те, що було зроблене православними для розвитку національної, рідновірної і водночас справді європейської освіти, заслуговує на увагу й пошану.